
KNJIŽNA POROČILA IN OCENE *BOOK REVIEWS*

Bojan Knific: *Gregorjevo: ko gre luč v vodo in se prične pomlad*. Tržič: Tržiški muzej, 2017, 190 str.

Danes je spuščanje gregorčkov na predvečer gregorjevega predvsem otroški praznik, povezan z obeleževanjem začetka pomladi, ko otroci po potokih, rekah in bajerjih spuščajo plavajoče gregorčke – objekte v obliki hiš, gradov, čolnov ipd., ki jih razsvetlujejo goreče svečke. Pri prireditvi največkrat sodelujejo vrtci, šole, lokalna turistična in druga društva, muzeji in druge ustanove. V Sloveniji spuščanje gregorčkov na predvečer sv. Gregorja (12. 3.) največkrat povezujemo z rokodelci na Gorenjskem (Tržič, Kropa, Kamna Gorica, Železniki, Bela, Suha, Voglje, Cerklje, Spodnji Brnik), v okolici Ljubljane (Šentvid, Tacen, Ig, Dob, Domžale), ki so na ta dan pri svojem delu prenehali uporabljati umetno svetlobo in so jo simbolično »vrgli v vodo«, ponovno pa so jo začeli uporabljati na mihaelovo (29. 9.).

Glede na to, da je Tržič eden od krajev, kjer ima spuščanje gregorčkov dolgo tradicijo in ga danes ohranjajo v okviru prireditve “*Vuč u vodo*”, ne čudi, da se je teme temeljito lotil kustos v Tržiškem muzeju Bojan Knific. V knjigi *Gregorjevo: ko gre luč v vodo in se prične pomlad* skuša najti prvotno obredno funkcijo spuščanja ognja/luči po vodi, ki smo jo pri nas doslej največkrat povezovali z rokodelci, pri čemer se naslanja na podobne šege v Evropi in širše tako v preteklosti kot tudi sedanosti. Besedilo temelji na številni literaturi različnih disciplin, na arhivskih, časopisnih, ustnih in spletnih virih. Avtor je poiskal tudi številne slikovne vire, ki smiselno dopolnjujejo besedilo.

Knjiga je razdeljena v šest poglavij. V prvem se avtor posveti gregorjevemu v Tržiču, kjer je bila šega, za katero so najstarejši znani pisni viri iz leta 1900, povezana s tamkajšnjimi čevljarji, a je (vsaj) že med svetovnjima vojnama prešla na otroke. V naslednjem poglavju spoznamo spuščanje gregorčkov drugod na Gorenjskem in v okolici Ljubljane s posebnim poudarkom na krajih Železniki, Kropa in Kamna Gorica. Zapis o spuščanju gregorčkov v Železnikih v povezavi s tamkajšnjim železarstvom iz leta 1854 je najstarejši znani zapis o tej šegi na

Slovenskem, za Kropo in Kamno Gorico, kjer je šega povezana s tamkajšnjo fužinarsko in železarsko dediščino, pa je prvi znani zapis iz leta 1924. Viri, ki pričajo o spuščanju gregorčkov v nekaterih drugih krajih Gorenjske in v okolici Ljubljane, so večinoma novejšega izvora. Tudi tam se je ta šega vsaj konec 19. stoletja z rokodelcev in vajencev oz. pomočnikov preneslo na otroke.

248

Sledi poglavje, kjer avtor predstavi še druge šege in navade na gregorjevo na Slovenskem. Na ta dan naj bi se začela pomlad in se ženijo ptički. S tem je povezano obešanje peciva na grmovje, ki so ga otroci iskali v prepričanju, da gre za ostanke ptičje gostije. V Železnikih so se fantje na gregorjevo igrali vojake, v Prekmurju pa so bili znani obhodi kolednikov. V zvezi z gregorjevim so se v ljudskem izročilu ohranili reki in vremenski pregovori, veljalo pa je tudi za dan, ko so prenehali presti in začeli z delom na polju.

V naslednjem poglavju avtorja zanima gregorjevo v širšem prostorskem in kulturnozgodovinskem kontekstu. Ugotavlja, da je spuščanje ognja oz. luči po vodi znotraj letnih šeg znano tudi drugod po Evropi in je predvsem kot del zimskih in pomladanskih praznikov ponekod še vedno živo. V Železni Kapli na avstrijskem Koroškem je znano spuščanje cerkvic na predvečer pred svečnico (1. 2.), na Bavarskem spuščanje razsvetljenih barčic na lucijino (13. 12.), v Pragi spuščanje luči po vodi na dan sv. Janeza Nepomuka, češkega narodnega svetnika, v Švici na god sv. Fridolina (6. 3.), v Makedoniji spuščanje prižganih sveč na deskah po Ohridskem jezeru na sv. tri kralje (6. 1.), v vzhodni Franciji spuščanje čolničkov z gorečimi svečami na prvo postno nedeljo, na gregorjevo in na dan Marijinega oznanjenja (25. 3.). Spuščanje luči po vodi v velikonočnem času so poznali tudi Lužiški Srbi, na Češkem pa so s pomočjo luči, postavljene v posodo z vodo, na predvečer sv. treh kraljev prerokovali.

Čprav gre za spuščanje ognja oz. luči po vodi v različnih delih leta in z različnimi razlogi, avtor sklepa, da je tradicija spuščanja luči po vodi v Evropi »*predvidoma povezana s koncem starega in začetkom novega leta*« (str. 75), ker pa so sorodne šege znane tudi drugod po svetu, sklepa, da ima spuščanje gregorčkov predkrščanski izvor. Šega se pojavlja v obdobju zime in pomladi in je največkrat povezana s spreminjanjem sončnega leta – z najdaljšo nočjo ali enakonočjem. Z novimi vsebinami je predkrščanska obredja prekrilo krščanstvo, zaradi česar se je spuščanje luči po vodi preneslo na nove datume, povezane s cerkvenim letom. Za tradicije, povezane z opustitvijo svetlobe pri rokodelskem delu, avtor ugotavlja, da so mlajšega izvora, kar utemeljuje z dejstvom, da se je delo obrtnikov ob luči v evropskih mestih začelo uveljavljati vsaj v 14. stoletju, splošno razširjeno pa je postalo v 16. stoletju.

V okviru širšega konteksta gregorjevega so predstavljene tudi legende o sv. Gregorju, povezane s spuščanjem predmetov po vodi, o s svetlobo povezani sv. Luciji, ki goduje na dan, ki je po julijanskem koledarju veljal za najkrajši dan v letu, dan zimskega kresa, in sv. Mihaelu, na katerega god so začeli rokodelci za jutranje in večerno delo uporabljati umetno svetlobo.

Avtor s pomočjo primerjalne mitologije in folklore išče mitološka ozadja spuščanja luči po vodi in preostanke starejših obrednih dejanj, povezanih z

vzdrževanjem reda v svetu. Tudi tukaj ugotavlja, da je ključna prelomnica v letu konec starega in začetek novega leta. Zanima ga tudi čudežna moč vode in ognja ter njuna simbolna vloga znotraj številnih šeg, ki so znane tako na Slovenskem kot med drugimi slovanskimi in indoevropskimi narodi. Ukvarja se tudi s povezavo vode in ognja s praslovanskima bogovoma Velesom (ki obvladuje vodo) in Perunom (ki ga simbolizira ogenj) ter boginjo Mokoš. Med drugim je bil ogenj na vodi del ritualov, povezanih s klicanjem dežja in z zaščito pred poplavami. V zvezi z mestom spuščanja gregorčkov po vodi v Trziču avtorja zanimajo kultne točke v prostoru, mitsko izročilo, kot se kaže v toponimih, imenih rek in potokov v Trziču, in vloga nadnaravnih bitij, kot sta Pehtra baba in škrat Kvatrniček.

S pomočjo primerjalne mitologije avtor pride do sklepa, da ima spuščanje luči po vodi vsekakor podlage, ki so starejše od tistih, povezanih z rokodelci. Predkrščanski obredi, pri katerih so na/v vodo dali ogenj, naj bi zagotavljali plodnost, zato jih je bilo potrebno obnavljati vsako leto. Ogenj »na vodi gori in potem potone v zemljinih nedrih, kjer zemljo zaplodi, da bo ponovno rodila« (str. 125).

249

Avtor zaključí knjigo s pregledom dosedanjih raziskovanj in objav o spuščanju gregorčkov s strani slovenskih etnologov, ne spregleda pa tudi vpisa enote *Spuščanje gregorčkov* v Register nesnovne kulturne dediščine Slovenije. V zvezi z ohranjanjem spuščanja gregorčkov kot oblike folklorizma, povezane tudi z ohranjanjem lokalne identitete in s turizmom, se avtor sprašuje o vlogi strokovnjakov pri ohranjanju tovrstne dediščine. Pri tem seveda, kot to pokaže na primeru spuščanja gregorčkov v Trziču, ne moremo mimo »živosti« šeg, ki se prilagajajo novonastalim družbenim razmeram ali se celo prenašajo v kraje, ki te tradicije niso poznali.

Knjiga *Gregorjevo: ko gre luč v vodo in se prične pomlad* prinaša temeljit pregled dosedanjih objav, povezanih s spuščanjem gregorčkov na Slovenskem, kot tudi vrsto na novo zbranih podatkov. Avtor spuščanje gregorčkov oziroma ognja/luči po vodi postavlja v širši evropski in svetovni kontekst in ob primerjavi z drugimi podobnimi šegami in mitološkim izročilom sklepa, da ima ta šega svoj izvor v predkrščanskem obredju, povezanem z zagotavljanjem plodnosti, ki ga je kasneje prekril cerkveni koledar. V spuščanju gregorčkov kot šegi rokodelcev pa vidi novejšo razvojno fazo prvotnega obredja. Knjiga, ki je vsebinsko večplastna, je pomemben prispevek k poznavanju šege oziroma današnjih prireditev spuščanja gregorčkov na Slovenskem, bralca pa seznaní tudi (z doslej neznanim) širšim kontekstom in funkcijo, ki jo je imelo spuščanje ognja/luči po vodi v preteklosti.

Nena Židov